

ЕКСТРАКТИВНІ ІНСТИТУТИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Павленко Н.В., к.е.н., доц.

Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків

Пошук шляхів виведення економіки України з перманентної кризи, що характеризує її стан протягом останніх 25 років, вимагає визначення основних причин постійних невдач нашої країни в сфері забезпечення сталого економічного зростання та побудови інноваційної системи. Останнім часом у експертному середовищі поширюється усвідомлення того, що першопричиною цих невдач є не лише недалекоглядна та бездарна політика українських урядів, в чому їх традиційно звинувачують, але, перш за все, той суспільний лад, що сформувався в країні та перешкоджає поступальному розвитку її економіки. Цей суспільний лад має чітко виражений олігархічний характер та ґрунтується на екстрактивних економічних та політичних інститутах, які взаємообумовлюють та підтримують одні одних.

Багатство олігархічної еліти побудовано на екстрактивних економічних інститутах, що призначені для привласнення максимального доходу від експлуатації решти суспільства [1, с. 89]. Серед таких інститутів найбільше значення в Україні мають наступні:

- непрозора система державних закупівель, що робить можливим тіньове привласнення коштів бюджетів всіх рівнів;
- непрозора система тарифів на житлово-комунальні послуги, що забезпечує тіньове субсидування енергетичних компаній за рахунок населення;
- необґрунтовані податкові пільги та дотації окремим галузям економіки;
- корупційне «оподаткування» малого та середнього бізнесу з боку контролюючих органів;
- тіньовий інститут «смотрящих», що контролюють виведення коштів державних підприємств через посередницькі структури;
- штучні обмеження для входу на ринки, що створюються умовами тендерів, інвестиційних та приватизаційних конкурсів, а також дозвільною системою;
- системи державного гарантування кредитів та рефінансування проблемних банків в умовах слабкості контролю за поверненням кредитних коштів фактично використовуються для їх незаконного привласнення;
- недостатня специфікація та захист прав власності, що уможлиблює рейдерські захоплення успішного бізнесу тощо.

Екстрактивні економічні інститути гальмують розвиток економіки України не лише тим, що викликають значну диференціацію доходів населення і зменшують обсяги споживчого попиту. Набагато небезпечнішим є їх вплив на інноваційну сферу, яка виступає рушійною силою та підґрунтям сталого економічного зростання. Саме економічні інститути створюють стимули для господарської діяльності, здійснення інвестицій, впровадження інновацій тощо. Оскільки екстрактивні інститути за своєю природою є рентоорієнтованими, вони спрямовані на перерозподіл створеної вартості, а не на отримання

інноваційного прибутку. Інновації є процесом творчого руйнування, який викликає технологічні, організаційні та структурні зміни в економіці, що може загрожувати олігархічним елітам втратою влади. Тому вони вкрай не зацікавлені у запровадженні інновацій, а інвестиції здійснюють лише у підтримку екстрактивних інститутів. Це пояснює відсутність суттєвих структурних змін в економіці України, необхідність яких вже давно стала очевидною. Оскільки основне багатство олігархічних еліт зосереджено у сировинних галузях, вони прямо чи опосередковано гальмують розвиток інших секторів економіки, який може спричинити виникнення альтернативних центрів влади. Таким чином, олігархічний лад, що ґрунтується на екстрактивних інститутах, є ворожим до інновацій і консервує сировинну спеціалізацію економіки України, чим унеможлиблює збільшення добробуту всього суспільства, а не лише його елітарних груп, шляхом інтенсивного економічного зростання.

Вказані вище економічні інститути не могли б існувати і ефективно перерозподіляти національний дохід на користь олігархічної еліти без сприяння так само екстрактивних політичних інститутів та всеохоплюючої системної корупції. Екстрактивні політичні інститути концентрують владу у руках еліти і створюють умови для безконтрольного застосування цієї влади задля створення екстрактивних економічних інститутів, що дозволяють експлуатувати решту населення [1, с. 95]. З цього «заклятого кола» Україна не може вийти протягом багатьох століть своєї історії. Періодично змінюються олігархічні еліти, їх ідеологія і риторика, еволюціонують економічні та політичні інститути, але незмінним залишається їх екстрактивний характер.

Тим не менш, вихід є навіть з таких, на перший погляд, безвихідних кутів історії, і цей шлях пройшли вже багато країн з різних континентів. Ці країни спромоглися вибудувати і закріпити економічні і політичні інститути іншого типу – інклюзивні інститути, що забезпечують широкий розподіл політичної влади і при цьому дозволяють досягнути такого рівня політичної централізації, який гарантує законність і порядок, захист прав власності та інклюзивну ринкову економіку [1, с. 469]. Інклюзивні інститути стимулюють інновації і забезпечують стаке економічне зростання та більш рівномірний розподіл багатства у суспільстві.

На наш погляд, сьогодні у України є реальний шанс стати на цей шлях і з часом досягнути на ньому успіхів, але для цього, насамперед, потрібно усвідомити, що проблеми нашої економіки кореняться не стільки у змісті макроекономічної політики або складі уряду, як у пануванні екстрактивних економічних та політичних інститутів.

Література.

1. Аджемоглу Д., Робинсон Д.А. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты / Дарон Аджемоглу, Джеймс А. Робинсон : [перевод с английского Дмитрия Литвинова, Павла Миронова, Сергея Сановича].- Москва : Издательство АСТ, 2015. – 575, [1] с.